

СТАСЬЄВА Вікторія,
здобувачка вищої освіти Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

РОЛЬ МЕДІАБЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

До початку повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році переважна частина приватних медіа в Україні, зокрема ті, що належали олігархічним групам, не приділяли суттєвої уваги тематиці медіаграмотності та протидії дезінформації. Подібні ініціативи здебільшого реалізовувалися незалежними редакціями, які часто функціонували за підтримки міжнародних донорських організацій. Водночас такі медіа мали обмежені можливості впливу на широку аудиторію, оскільки не могли конкурувати з великими телеканалами за рівнем охоплення та ресурсною базою.

Після 24 лютого 2022 року ситуація докорінно змінилася, оскільки протидія дезінформації набула статусу одного з ключових елементів національної безпеки України. У результаті ця проблематика стала значно більш помітною та інтегрованою в діяльність практично всіх українських медіа, незалежно від їхнього формату чи масштабу. Відтоді як загальнонаціональні, так і регіональні медіа почали активно створювати широкий спектр контенту, присвяченого медіаграмотності та викриттю фейків.

Зокрема, серед проаналізованих загальноукраїнських медіа було реалізовано 103 різні проєкти, спрямовані на протидію дезінформації, з яких 65 мали регулярний характер і виходили на постійній основі [2]. Регіональні медіа, своєю чергою, створили 55 подібних проєктів, із яких 35 також є систематичними та довготривалими. Це фактично свідчить про те, що більшість редакцій впроваджує щонайменше один або два окремі проєкти у цій сфері, доповнюючи їх відповідними матеріалами у щоденному новинному контенті.

Окрім окремих проєктів, тема протидії дезінформації стала органічною частиною інформаційного потоку медіа. У новинних стрічках онлайн-видань, телевізійних та радіоефірах вона часто присутня у так званому «фоновому» форматі. Це проявляється, наприклад, у виступах експертів, які під час обговорення різних суспільно важливих тем паралельно аналізують поширені фейки, пояснюють механізми їх виникнення та надають рекомендації щодо їх розпізнавання.

Структура таких медіапроєктів є доволі різноманітною. Серед загальнонаціональних медіа переважає відеоформат, тоді як регіональні видання частіше використовують текстові матеріали. Водночас активно розвиваються й аудіоформати, зокрема подкасти, які поступово стають популярним інструментом поширення знань про медіаграмотність. Одну з найбільш розвинених лінійок подкастів у цій сфері пропонує Радіо NV [1, с.98].

Окрім класичних новинних форматів, таких як спростування фейків, значну роль відіграють інтерв'ю, аналітичні матеріали, репортажі та документальні проєкти. Наприклад, Суспільне мовлення реалізувало документальний серіал «Велика російська брехня», який спрямований на системне викриття дезінформаційних наративів. Також з'являються нетипові для медіа освітні формати, зокрема уроки з медіаграмотності для школярів, які впроваджують окремі регіональні редакції та телеканали, зокрема 1+1.

Особливо високий рівень зацікавлення аудиторії демонструють гумористичні та сатиричні медіапроєкти, які серед іншого порушують тематику протидії фейкам і дезінформації. Водночас експерименти з таким форматом не завжди відповідають принципам якісної журналістики та професійним стандартам, оскільки іноді можуть містити прояви мови ворожнечі, мізогінії, сексизму, расизму та інших дискримінаційних практик щодо окремих соціальних груп. Особливо це стосується конфліктно чутливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб. У зв'язку з цим Комісія з журналістської етики

вже висловлювала критичні зауваження щодо окремих випусків проєкту «95 квартал», підкреслюючи необхідність дотримання етичних меж навіть у гумористичному контенті.

Якщо розглядати тематичну спрямованість медіапроектів, присвячених протидії дезінформації, то як загальнонаціональні, так і регіональні медіа переважно концентруються на воєнній проблематиці та висвітленні бойових дій. У регіональному інформаційному просторі додатково помітний підвищений акцент на питаннях мобілізації. Другу позицію за частотою займають теми внутрішньополітичного розвитку України [3]. У загальнонаціональних медіа на третьому місці перебувають питання культури та історії, тоді як регіональні редакції частіше звертаються до локальних соціально-економічних проблем, актуальних для конкретних громад.

У процесі підготовки матеріалів медіа активно залучають широке коло експертів, що дозволяє підвищити аналітичну якість контенту. Серед них – фактчекери, спеціалісти з медіаграмотності, психологи, історики, соціологи, а також фахівці у сфері кібербезпеки. Регіональні медіа додатково часто співпрацюють із викладачами факультетів журналістики місцевих університетів, що сприяє поєднанню практичного та академічного підходів у висвітленні теми дезінформації.

Більшість проєктів, включених до аналізу, орієнтовані насамперед на фактчекінг як основний інструмент протидії дезінформації. При цьому загальнонаціональні медіа переважно самостійно здійснюють перевірку та спростування неправдивої інформації, тоді як деякі регіональні редакції частіше використовують републікацію вже перевірених матеріалів з інших джерел, зокрема з провідних українських медіа. Значна частина редакцій також спирається на інформаційні матеріали Центру протидії дезінформації та Центру стратегічних комунікацій. Окрему увагу приділено викриттю історичних і культурних міфів, а також теорій змов [4].

У регіональному медіапросторі помітною є також активна робота над темами інформаційної гігієни, що включає рекомендації щодо критичного споживання інформації, розпізнавання фейків та уникнення мови ворожнечі. Додатково реалізуються проєкти, спрямовані на підвищення цифрової грамотності населення та посилення навичок кібербезпеки. Водночас порівняно менше уваги приділяється тематиці штучного інтелекту, яка лише починає входити в поле зору українських медіа.

Аналіз медіапроєктів свідчить, що найбільше охоплення аудиторії забезпечує відеоконтент, який значно випереджає текстові формати за рівнем переглядів та залучення. Серед відеоформатів особливої популярності набувають саме гумористичні проєкти. Водночас варто зазначити, що високі показники охоплення не завжди корелюють із реальним впливом на аудиторію, її інформаційну поведінку чи рівень критичного мислення. Отже, значна кількість переглядів не означає автоматичного підвищення медіаграмотності чи здатності аудиторії ефективно розпізнавати дезінформацію.

Переважна частина медіапроєктів орієнтована на дорослу аудиторію, як у загальнонаціональному, так і в регіональному вимірах. Водночас спостерігається суттєвий дефіцит контенту, спрямованого на дітей та підлітків, що вказує на недостатній рівень охоплення молодшої аудиторії програмами з медіаграмотності та протидії дезінформації.

Список використаних джерел:

1. Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 верес. 2024 р.). Вінниця : ТВОРИ, 2024. С. 100-104

2. ГО «Український інститут медіа та комунікації». (2023). Відповідальність російських пропагандистів за поширення пропаганди війни, ненависті та дезінформації. Огляд українських ініціатив. <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/analitychna-zapyska-vidpovidalnist-2023/>

3. ГО «Український інститут медіа та комунікації». (2024). Огляд медіапроектів з протидії дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітична записка. https://www.jta.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ABA_UMCI_Overview_of_mediaprojects_UA_WEB.pdf

4. Джафарова О. В, Зінченко Д.А. Соціальні мережі як інструмент оперативно-розшукової діяльності поліції під час воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану. Хмельницький. 2024. С. 475-478

СТУЖУК Аліна,

здобувачка вищої освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

МОЛОДІЖНИЙ АКТИВІЗМ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні стала серйозним викликом для системи забезпечення та захисту прав людини. В умовах воєнного стану особливого значення набуває діяльність громадянського суспільства, адже саме воно здатне оперативно реагувати на потреби населення, підтримувати постраждалих осіб та сприяти реалізації конституційних прав і свобод. Одним із найактивніших суб'єктів громадянського суспільства сьогодні є молодь, яка бере участь у волонтерських, правозахисних, освітніх та гуманітарних ініціативах. Молодіжний активізм перетворився не лише на форму громадської участі, а й на важливий механізм забезпечення прав людини в умовах війни.

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. Навіть в умовах воєнного стану держава не звільняється від обов'язку гарантувати права і свободи людини та громадянина. Водночас

війна суттєво ускладнює реалізацію багатьох прав, зокрема права на освіту, соціальний захист, свободу пересування, безпечне життя та доступ до медичної допомоги. Саме тому особливого значення набувають додаткові механізми суспільної підтримки, серед яких вагоме місце посідає молодіжний активізм.

Молодь сьогодні активно долучається до волонтерської діяльності, організації гуманітарної допомоги, підтримки внутрішньо переміщених осіб, збору коштів для Збройних Сил України та проведення інформаційних кампаній. Завдяки молодіжним ініціативам значна кількість громадян отримує необхідну допомогу: продукти харчування, медикаменти, засоби гігієни, психологічну підтримку та тимчасове житло. Ось так і забезпечується реалізація права людини на соціальний захист та достатній життєвий рівень.

Важливим напрямом молодіжного активізму є захист права на освіту в умовах воєнного стану. Через бойові дії, окупацію окремих територій та постійні повітряні загрози значна кількість здобувачів освіти змушена навчатися дистанційно або змінювати місце проживання. Молодіжні та студентські організації допомагають адаптуватися внутрішньо переміщеним студентам, організовують освітні тренінги, вебінари, курси психологічної підтримки та правопросвітницькі заходи, – це сприяє безперервності освітнього процесу та забезпеченню конституційного права на освіту.

Окрему роль молодіжний активізм відіграє у сфері інформаційної безпеки та захисту свободи слова. Молодь активно використовує соціальні мережі для поширення достовірної інформації про події в Україні, боротьби з дезінформацією та популяризації національних цінностей. Інформаційний спротив став важливим елементом захисту державного суверенітету та прав громадян на отримання правдивої інформації.

Крім того, молодіжний активізм сприяє розвитку демократичних цінностей та правової культури. Участь молоді у громадських ініціативах формує відповідальність, солідарність, повагу до людської гідності та верховенства

права. Саме молоде покоління сьогодні демонструє високий рівень громадянської свідомості та готовності брати участь у суспільно важливих процесах.

Не менш важливою є діяльність молодіжних рад, громадських організацій та органів студентського самоврядування. Вони виступають платформою для реалізації молодіжних проєктів, захисту інтересів молоді та співпраці з органами державної влади й місцевого самоврядування. У багатьох громадах молодіжні ініціативи стали важливим інструментом координації гуманітарної допомоги та підтримки населення в кризових умовах, ефективним інструментом участі у житті громади й тд.

Науковці також наголошують на важливості участі молоді у суспільному житті та процесах державотворення. Зокрема, Микола Головатий визначає молодіжну політику як пріоритетний напрям діяльності держави, спрямований на створення соціально-економічних, політичних і правових умов для самореалізації молодого покоління та розвитку його громадянської активності [1, с. 127–142]. У сучасних умовах воєнного стану ці положення набувають особливої актуальності, оскільки саме молодь активно залучається до волонтерського руху, гуманітарної допомоги, правозахисної діяльності та підтримки внутрішньо переміщених осіб. Молодіжний активізм сприяє не лише реалізації державної молодіжної політики, а й забезпеченню основоположних прав людини, зокрема права на освіту, соціальний захист, свободу слова та участь у громадському житті.

Правові засади участі молоді у суспільному житті визначаються Законом України «Про основні засади молодіжної політики», який закріплює принципи участі молоді у формуванні та реалізації державної політики [3]. Водночас Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, однак навіть за таких умов держава повинна забезпечувати дотримання основоположних прав людини [4]. У

цьому контексті молодіжний активізм стає важливим елементом взаємодії держави та громадянського суспільства.

Отже, молодіжний активізм в умовах воєнного стану є не лише проявом громадянської позиції, а й дієвим механізмом забезпечення прав людини. Активна участь молоді у волонтерській, правозахисній, інформаційній та освітній діяльності сприяє підтримці населення, захисту демократичних цінностей та зміцненню української державності. Саме свідомо й активна молодь сьогодні є однією з рушійних сил суспільної стійкості України в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наукова думка, 1993. 325 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 19.05.2026).
3. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 19.05.2026).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII : станом на 4 берез. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 19.05.2026).